

Η Ο Ρ Α Ο Σ

ένα αρχαιογνωστικό περιοδικό

17-21 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΑ 2004-09 17-21

ἐκδότες:

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ – ΒΟΥΛΑ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ

Γ. Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ – ΑΡΗΣ Ν. ΤΣΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡλεκτρονική στοιχειοθεσία: ΗΟΡΟΣ

Σελίδωση – φωτογράφιση – ἐκτύπωση – βιβλιοδεσία: Γ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΠΕ

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Α. Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ – Γ. Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ

ISSN 1105–2163

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

σ η μ ε ί ω μ α	7–8
ΑΤΤΙΚΑ	
ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Νέες Ἀττικὲς ἐπιγραφές	11–22
ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΙΝΟΥ, Ἐπανέυρεση τῆς IG I ³ 249	23–30
CHARLES V. CROWTHER – ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Συνθήκη Ἀθηναίων καὶ Παρίων	31–38
ΒΟΥΛΑ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ, Θραῦσμα τιμητικοῦ ψηφίσματος	39–44
ΓΕΩΡΓΙΑ Ε. ΜΑΛΟΥΧΟΥ, Ἀττικὸ ψήφισμα τοῦ ἔτους τοῦ Πολυεύκτου	45–50
SIMONE FOLLET, Fragment inédit d'un décret honorifique d'époque impériale (EM 13497)	51–67
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ, Ἕνα νέο δημοτικὸ ψήφισμα τῶν Ἀλῶν Αἰξωνίδων	69–72
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Λόγος τῶν ταμιῶν τῆς θεᾶς Ἀθηναῖς	73–81
S. C. HUMPHREYS, Ephēboi at Ogoros	83–90
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΖΑΡΚΑΔΑΣ, Ἀττικὰ ἐπιγραφικὰ σημειώματα	91–108
ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ Κ. ΜΑΚΡΗ, Ἡ χορηγικὴ ἀνάθεση τοῦ Μενετέλους Μένητος Ἄναγυρασίου (IG II ² 3038)	109–117
ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΙΝΟΥ, Ἐνεπίγραφη βᾶσις ἀναθήματος στὴν Ἀφροδίτη	119–124
ΕΙΡΗΝΗ-ΛΟΥΚΙΑ ΧΩΡΕΜΗ, Ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο	125–132
ΕΙΡΗΝΗ-ΛΟΥΚΙΑ ΧΩΡΕΜΗ, Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀρρηφόρου (IG II ² 3473 + 4283)	133–142
ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ Κ. ΜΑΚΡΗ, Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὶς Ἀχαρνές	143–146
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΛ. ΘΕΜΟΣ, Ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀβρυλλίδος ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴ Ἄγορὰ	147–152
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Σ. ΣΟΥΡΛΑΣ, Ἀνάθεσις Διοσκούροις ἀπὸ τὴν Ἀθήνα	153–158
ΚΩΣΤΗΣ Σ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ, Τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη	159–162
ΗΛΙΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΟΠΟΥΛΟΣ – ΓΕΩΡΓΙΑ Ε. ΜΑΛΟΥΧΟΥ, Ἀττικὲς ἐπιγραφὲς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων	163–195
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΖΑΡΚΑΔΑΣ, Δύο ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη Ἀδριανοῦ	197–210
ΒΟΥΛΑ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ – ΑΡΗΣ ΤΣΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ, Επιτύμβιες ἐπιγραφὲς ἀπὸ ἀνασκαφὲς βορείως τοῦ Πειραιῶς	211–226

ΜΕΛΠΩ Ι. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ, Διορθώσεις, συμπληρώσεις και ερμηνείες σε αττικές επιτύμβιες επιγραφές	227–241
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗ, Ὁ ἐπιτύμβιος κιονίσκος τῆς Καπνικαρέας	243–244
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΠΑΛΛΗΣ, Ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ τὸ Μαρούσι	245–247
ΑΡΙΣΤΕΑ ΤΖΙΩΡΤΖΗ, Ἀττική ἐπιτύμβια στήλη	249–250
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΑΝΟΣ, Θραῦσμα ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὴν Γλυφάδα	251–253
ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΛΛΙΟΝΤΖΗΣ, Ἐξ Ἁγίων Πάντων τὸ δεύτερον	255–257
ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ – ERKKI SIRONEN, Ἐπιγραφές Ἀκροπόλεως χριστιανικῶν χρόνων	259–266
JOSEPH L. RIFE, An Early Christian Epitaph from the Panathenaic Stadium in Context	267–278

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ

Γ. Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ, Ἐπιγραμμάτευση Ἀργείου τερμονισμοῦ	279–296
ΕΛΕΝΗ ΖΑΒΒΟΥ, Προσθήκες καὶ διορθώσεις σὲ λακωνικά ἐνεπίγραφα μνημεῖα	297–310
ΜΑΡΙΑ ΔΙΑΚΟΥΜΑΚΟΥ, Ἀναθηματική ἐπιγραφή Ἀπόλλωνος Κορύθου	311–315
ΣΩΚΡΑΤΗΣ Σ. ΚΟΥΡΣΟΥΜΗΣ, Κάτοπτρο ἀπὸ το ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος Λιμνάτιδος στὸν Ταῦγετο	317–320
Ι. Α. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ (μὲ τὴν συνεργασία τῶν Γ. Ε. Μαλούχου καὶ Γ. Κ. Παπαδόπουλου), Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ληνοῦ στὴν Πάτρα	321–326
ΑΡΗΣ ΤΣΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ, Ἡ ἐπιγραφή IG V 1, 948 καὶ οἱ ἐνεπίγραφες μολυβδίδες τοῦ Κάστρου τῶν Ἀντικυθήρων	327–348

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΥΡΚΟΥ, Ἐπιγραφές Μεγάρων	349–359
ΕΛΕΝΑ Β. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ, Προξενικό ψήφισμα τοῦ Κοινού τῶν Βοιωτῶν	361–372
ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΛΛΙΟΝΤΖΗΣ, Ἐπιτύμβιες στήλες ἀπὸ τὴ Βοιωτία	373–395
RICHARD W. V. CATLING, Attalid troops at Thermon. A reappraisal of IG IX P ² (1) 60	397–439
Γ. Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ, Ἀμαξήλατο ὄδιό διέκτυο Νομοῦ Λαρίσης	441–447
ΑΝΘΗ ΜΠΑΤΖΙΟΥ-ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ – Γ. Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ, Ἀπελευθερωτική ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Δημητριάδα	449–454
ΠΑΝΤΕΛΗΣ Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ, Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἀκτῆς τῆς Χαλκιδικῆς. Μὲ ἀφορμὴ δύο ἐπιγραφές τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων	455–472

ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ι. ΣΙΓΑΛΑΣ (†) – ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Ἐπιγραφές ἀπὸ τὸ Ἄφροδίσιον τῆς Θήρας	473–480
--	---------

C. NEEFT, The Corinthian pottery at the Aphrodite Sanctuary of Ancient Thera	481–482
ΒΟΥΛΑ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ, Ἐπιγραφές Νάξου ἀνέκδοτες	483–498
ΝΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ, Ἐπιγραφικά Ἀνδριακά σύμμεικτα	499–516
ΔΕΣΠΟΙΝΑ Α. ΤΣΑΡΔΑΚΑ, Εγγάρακτη επιτύμβια στήλη ἀπὸ τὴ Χίο	517–520
ΑΘΗΝΑ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ενεπίγραφα ὄστρακα ἀπὸ τοὺς Ζάρακες Καρυστίας	521–540
ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Θραῦσμα ἐνεπιγράφου πίθου ἀπὸ τοὺς Ζάρακες Καρυστίας	541–544
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΚΡΙΤΖΑΣ, Κρητικές επιγραφές II	545–566
ΓΙΑΝΝΗΣ Ζ. ΤΖΙΦΟΠΟΥΛΟΣ, Ἐπιγραφές Συβρίτου Νομοῦ Ρεθύμνης	567–578
ΝΟΤΑ ΚΑΡΑΜΑΛΙΚΗ – ΓΙΑΝΝΗΣ Ζ. ΤΖΙΦΟΠΟΥΛΟΣ, Νέες ἐπιγραφές Συβρίτου Νομοῦ Ρεθύμνης	579–587
NICHOLAS SEKUNDA, A Late Archaic Inscription from Phalasarna, Crete	589–593
NICHOLAS SEKUNDA, The Date and Circumstances of the Construction of the Fortifications at Phalasarna	595–600
ἔ ρ ε υ ν α	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗ – ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΛΛΙΟΝΤΖΗΣ, Συνοπτικός κατάλογος τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου	601–615
ΔΗΜΗΤΡΑ ΣΤΑΘΑΚΗ, Συνοπτικός κατάλογος τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Μουσείων Μυτιλήνης	617–634
ΜΑΡΙΑ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αρχεῖο Αποστόλου Σ. Αρβανιτοπούλου (1874–1942)	635–647
ΠΡΟΣΘΕΤΕΑ	
ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Ἄττικὸ ψήφισμα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.	649–656
MICHAEL J. OSBORNE, Five Hellenistic Decrees of the Salaminian Thiasotai of Bendis	657–672
ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Τρία Ἄττικά σημειώματα	673–674
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΛ. ΘΕΜΟΣ, Βοτακίων καταπύγων	675–678
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ, Στήλη πεσόντων τῆς Ἐρεχθίδος	679–692
ν ε κ ρ ο λ ο γ ί ε ς	
Καὶ ὑπερφυῶτε... Εἰς μνήμην Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου	695–702
Γεώργιος Πετρόπουλος-Σαγιάς (1918–17.7.2004) – Βένια Πετροπούλου (1923–25.9.2009)	703–706
σ ύ μ μ ε ι κ τ α	
	707–710

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΖΑΡΚΑΔΑΣ

Ἄττικὰ ἐπιγραφικὰ σημειώματα

Ἡ πραγμάτευση τῆς πλειονότητος τῶν παρακάτω ἐπιγραφῶν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐπιγραφικὸ παράρτημα τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς μου *Sacred and Public Land in Ancient Athens (circa 500-200 B.C.)*, τὴν ὁποία ἐκπόνησα στὸ τμήμα Κλασικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1999-2004. Δημοσιεύονται ἐδῶ ὡς προεργασία ἐνόψει τῆς τελικῆς δημοσίευσης τῆς διατριβῆς¹.

1. IG II² 1289 (EM 7991)

Τμήμα στήλης ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο, ἑλλιπὲς πανταχόθεν πλὴν τῆς εἰργασμένης ἀριστερῆς παρειάς του καὶ τῆς πίσω πλευρᾶς πὺν ἔχει δουλευτεῖ με ἀδρομερῆς ἐργαλεῖο. Ὁ λίθος ἀνευρέθη τὸν Ἀπρίλιο/Μάιο τοῦ 1862 σὲ πηγὰδι τῆς οἰκίας τοῦ ἱατροῦ Π. Στεφανίτση παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τῆς ὁδοῦ Αἰόλου. Σῶζονται ἀποσπασματικῶς 21 στίχοι κειμένου ἐπὶ τῆς πρόσθιας ἐπιφάνειας.

Ύψ. (σωζ.) 0.215μ. (0.12μ. στὸ IG II² 1289, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς), πλάτ. (σωζ.) 0.25μ., πᾶχ. 0.10μ., ὕψ. γραμμ. 0.005μ.

Ἐκδόσεις: Σ. Α. Κουμανούδης, ΑΕ 1862, 125-127, ἀρ. 118· IG II 842 (Koehler), IG II² 1289 (Kirchner)· J. D. Sosin, *Two Attic Endowments*, ZPE 138(2002)125-128.

Μνεῖες: W. S. Ferguson, *The Attic Orgeones*, HThR 37(1944)84-86· A. Wilhelm, *Griechische Inschriften rechtlichen Inhalts*, Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 17(1951)19.

1. Θερμότατες εὐχαριστίες ὀφείλω στὴ διεύθυνση, τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ τὸ τεχνικὸ προσωπικὸ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, ἰδίως τοὺς Χ. Κριτζᾶ, Χ. Καραῖα-Μολιζάνι καὶ Εἰρ. Χωρῆμη, γιὰ τὴν παροχὴ ἄδειας μελέτης τοῦ σχετικοῦ ὑλικοῦ, τὴν παροχὴ φωτογραφίας τῆς ὑπ' ἀριθμὸν EM 1826 ἐπιγραφῆς καὶ γιὰ τὶς πολλαπλῆς διευκολύνσεις πὺν μοῦ προσέφεραν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐκεῖ ἐργασίας μου. Ἐπίσης εὐχαριστῶ θερμότατα τὸν C. Crowther πὺν μοῦ ἐπέτρεψε πολλαπλῆς πρόσβαση στὴ συλλογὴ ἐκτύπων τοῦ Centre for the Study of Ancient Documents. Τέλος εὐγνώμων εἶμαι καὶ στοὺς Ἄ. Π. Ματθαίου, Β. Μπαρδάνη, R. Parker καὶ P. J. Rhodes γιὰ τὶς ἐξααιρετικῆς τους συμβουλές.

- 0 [.....²⁸.....εὐορ]-
 1 [κοῦντι μὲν μοι] εἶη πολλὰ κα[ι] ἀγαθὰ, εἰ δὲ]
 [μὴ τὰ] ἐγαν[τ]ία. vacat
 vacat 0.025
 τάδε διέλυσαν οἱ δικασταί^v [ἐπιτρεψάν]-
 των ἀμφοτέρων· τὰ μὲν κτήματ[α εἶναι τῆς]
 5 θεοῦ καὶ μηθενὶ ἐξεῖναι μῆτ' [ἀποδόσθαι]
 μῆτε ὑποθεῖναι, ἀλλὰ ἐκ τῶν π[ροσόδων θύ]-
 ειν τὰς θυσίας τὸν ἱερέα μετ[ὰ τῶν ὀργεώ]-
 νων κατὰ τὰ πάτ[ρια] {ια}.
 vacat 0.015
 Ἀπαγορεύει δὲ καὶ ἡ θεὸς κ[αὶ ὁ ἱερεὺς^{vv}]
 10 Καλλίστρατος μηθένα ὀργ[εώνων τῶν κτη]-
 μάτων τῶν ἑαυτῆς μηδ[ὲν ἀποδίδοσθαι μη]-
 δὲ μισθοῦσθαι εἰς ἄ[λλο ἢ εἰς τὰς θυσίας]
 μηδὲ κακοτεχνεῖν μ[ηδένα τὰ περὶ τὰ ἑαυ]-
 τῆς κτήματα μῆτε τ[έχνηι μῆτε παρευρέ^v]-
 15 σει μηδεμιᾷ ὥσ[τε τούτους ἐκ τῶν προσό]-
 δων λαμβάνοι[τας εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον θύ^v]-
 ειν ἑαυτεῖ [.....²³.....]
 καταλει[.....²⁵.....]
 νον δι[.....²⁷.....]
 20 του [.....²⁹.....]
 μη[.....³⁰.....]

Παρατηρήσεις

Τόσο ἡ editio princeps τοῦ Κουμανούδη ὅσο καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Koehler ἔχουν ἀδικαιολόγητα ἀγνοηθεῖ ἀπὸ τῆ νεώτερη ἔρευνα, παρόλο ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ πολὺ βοηθητικὰ σχέδια. Συμπληρώσεις στοὺς στίχους 4 καὶ 6 ἐπέτρεψαν στὸν Κουμανούδη νὰ ἀποκαταστήσει στοιχηδὸν κείμενο 32 γραμμάτων ἀνὰ στίχο. Ἄς σημειωθεῖ ὡστόσο ὅτι οἱ στίχοι 1–2 δὲν ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴ στοιχηδὸν διάταξη καὶ ἐπομένως μόνον προαιρετικῶς δέχομαι 32 γράμματα γιὰ τοὺς ἐν λόγω στίχους. Τέλος χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι καὶ ἡ συνηθισμένη γιὰ κείμενα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων συλλαβικὴ τομὴ λέξεων στὸ τέλος κάθε στίχου.

Συμπλ.: 4, 6 Κουμανούδης· 1–3, 7 Koehler· 5, 11, 13–14 Wilamowitz *apud* Kirchner· 12 Sosin· 9, 15–16 Παπαζαρκάδας.

0 Οι Κουμανούδης και Koehler σημειώνουν ἴχνος κάθετης κεραίας πάνω ἀπὸ τὸ Κ τοῦ κα[ι] τοῦ στίχου 1 τὸ ὁποῖο δὲν διέκριναν. || 1 εἶη· ε[ι]η Koehler, IG. || 2 ἔναγ[τ]ία· ἐ[ι]να[ντ]ία Koehler, IG. Τοῦ πρώτου Ε σώζονται τὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς καθέτου καὶ τὸ δεξιὸ τμήμα τῆς κατώτερης ὀριζόντιας κεραίας. Ἀπὸ τὸ δεύτερο Ν διακρίνεται ἡ ἀριστερὴ κάθετος. || 8 πατ[ρ]ια[ι] {ια}· πάτρια· Κουμανούδης, Koehler, IG. Ἀρχικῶς χαραχτήκε ἐπὶ τοῦ λίθου ΠΑΤΑΤΡΙΑ (διπλογραφία). Κατόπιν ὁ χαρακτήρας διόρθωσε τὸ λάθος τοῦ χαρασσόντος τὴν κατάληξη ΡΙΑ ἐπὶ τῶν γραμμάτων ΑΤΡ, ἀλλὰ δὲν ἀπέξυσε τὰ ἑναπομείναντα ΙΑ. || 10 ὄ[ρ]γ[εῶνα] Koehler. Διακρίνεται ἴχνος τοῦ καμπύλου τμήματος τοῦ Ρ. || 12 εἶς· διακρίνεται ἴχνος τοῦ κατώτερου τμήματος τῆς κάθετης κεραίας τοῦ Ε. || 18 καταλει· καταλε IG (ἡ κάθετος τοῦ Ι σημειώνεται στὰ σχέδια τῶν Κουμανούδη καὶ Koehler).

1: Λόγω τῆς προαναφερθείσας ἀρχῆς τῆς συλλαβικῆς τομῆς ἡ ἀποκατάσταση ἀπὸ τὸν Kirchner στὸ IG στίχου μήκους 33 γραμμάτων μὲ διάφραση τοῦ [μη] σὲ δύο στίχους (sc. εἰ δὲ μ|ἦ) δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθή.

9 κ[αὶ ὁ προφήτης] Κουμανούδης, Kirchner (IG), κ[αὶ ὁ δήμαρχος] Koehler, κ[αὶ ὁ ἐξηγητῆς] Nock *apud* Ferguson 1944, 85 n. 32, κ[αὶ ὁ ἐστιάτωρ] Ferguson 1944, 85. Θεωρῶ ὅτι εἶναι φρονιμότερο νὰ συμπληρώσουμε βάσει τῶν στοιχείων ποὺ παρέχει ἡ ἴδια ἡ ἐπιγραφή, ἐξοῦ καὶ ἡ συμπλήρωση κ[αὶ ὁ ἱερεὺς^{vv}] συμφώνως πρὸς τὸν στίχ. 7, τὸν ἱερέα. Τόσο ὁ στίχος 3 ὅσο καὶ οἱ ἀσφαλῶς συμπληρούμενοι στίχοι 10 καὶ 14 ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ χαρακτήρας δὲν δίστασε νὰ ἀφήσει κενὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀρμόζουσα συλλαβικὴ τομῆ. Γιὰ αὐτὸ, ἄλλωστε, καὶ δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶχε διατηρήσει ἐδῶ στίχο 32 γραμμάτων χαρασσόντας κ[αὶ ὁ ἱερεὺς Κα]λλίστρατος.

12 [ε]ἰς π[ατρικὰ μηδενὶ μηδέν] Wilhelm· ἡ συμπλήρωση [μηδὲ μισθοῦσθαι [ε]ἰς ἔ[λλο ἢ εἰς τὰς θυσίας] εἶναι τοῦ Sosin. Προηγούμενοι μελετητὲς εἶχαν θεωρήσει ὅτι ἡ συγκεκριμένη πρόταση ἀποτελοῦσε ρητὴ ἀπαγόρευση ἐκμίσθωσης τῶν κτημάτων τῆς θεᾶς². Ὡστόσο αὐτὸ θὰ σήμαινε ὅτι τὸ ἀπαρέμφατο μισθοῦσθαι εἶναι παθητικὸ, ἐνῶ τὸ κακοτεχνεῖν τοῦ στίχου 13 ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὑποκείμενο τῶν ἀπαρεμφάτων παραμένει ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ, δηλαδὴ μὴθένα. Ἐξἄλλου ἂν ὄντως ἀπαγορευόταν ἡ ἐκμίσθωση τῶν κτημάτων καὶ δεδομένης τῆς ρητῆς ἀπαγόρευσης πώλησης αὐτῶν ἀπὸ ποῦ θὰ προέρχονταν οἱ ἀναγκαῖες πρόσοδοι; Ἡ ἀπάντηση εἶναι βεβαίως ὅτι τὸ μισθοῦσθαι εἶναι μέσης διάθεσης καὶ ὅτι ἡ ἀπαγόρευση ἀφορᾶ σὲ μίσθωση μὴ ἀποσκοποῦσα σὲ χρηματοδότηση τῶν θυσιῶν πρὸς τὴ θεά. Ἡ χρῆση τοῦ μέσου μισθοῦσθαι ἀντὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ μισθοῦν ἀποδεικνύει ἐμμέσως καὶ ὅτι ἡ μίσθωση τῶν κτημάτων τῆς θεᾶς ἦταν ἀποκλειστικὸ προνόμιο τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου. Καθόσον γνωρίζω τούτη εἶναι ἡ πρώτη ἀδιαμφισβήτητη ἀπόδειξη μᾶς

2. R. Osborne, *Social and Economic Implications of the Leasing of Land and Property in Classical and Hellenistic Greece*, Chiron 18(1988)284· B. Dignas, *Economy of the Sacred in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford 2002, 97.

τάσης που συχνά έχουν έπισημάνει οι μελετητές του συστήματος μισθώσεων της αρχαίας Αθήνας, ήτοι του κλειστού χαρακτήρα τους και της έπιλεκτικής διαθέσεως μισθωτηρίων σε οικεία πρόσωπα ή, πολύ περισσότερο, σε μέλη των ίδιων των όργανώσεων³.

15–17 Η συμπλήρωση του Sosin ώσ[τε τον ιερέα εκ των προσό]ιδων λαμβάνον[τα μετά των όργεώνων θύ]ειν έαυτεί έχει 33 γράμματα στον στίχο 15 και 31 στον στίχο 16. Η πρώτη αναντιστοιχία είναι σοβαρότερη καθότι βάσει της προαναφερθείσης άρχής της συλλαβικής τομής ο λιθοξόος θα είχε όπωσδήποτε χαράξει ώσ[τε τον ιερέα εκ των προσό]ιδων· ή συμπλήρωση αυτή πρέπει έπομένως να αποκλειστεί. Σημειώτέα τέλος ή χρήση της αυτόπαθούς άντωνυμίας έαυτεί λόγω έμμέσου ή πλαγίας άντανακλάσεως⁴.

18 Η άνάγνωση καταλει[κάνει σχεδόν άσφαλές ότι έδώ ύπολανθάνει κάποια μορφή του ρήματος καταλείπω (ή όμόριζου ούσιαστικού). Δεδομένου του περιεχομένου της έπιγραφής ή συγκεκριμένη λέξη πρέπει να άναφέρεται στην άνάγκη προστασίας του πλεονάσματος των προσόδων της θεάς (entrenchement clause)· πρβλ. τη σχετική ρήτρα του ψηφίσματος της Τετραπόλεως IG II² 1243. 5–7: μή [έ]ξει[να]ι δέ αυτών μη[θενί τά χρέματα ταύτα | εις άλλο τι μετε[νε]γκείν ή καταχ[ρή]σασθαι ή άναλώ[σαι έ]κ των καταλ[ει]πομένων.

Το κείμενο, που άνήκει σε σύλλογο όργεώνων τύπου Α κατά τον Ferguson⁵, άποτελεί δια διατιησίας έπίλυση διαμάχης των μέσων του 3ου π.Χ. αιώνας⁶. Ο Ferguson σημείωνε ότι το άντικείμενο ήταν “a dispute between one group of the *orgeones* and another”. Στην πραγματικότητα ή δυϊκή δομή του συγκεκριμένου συλλόγου (βλ. στίχ. 3, άμοφτέρων) είναι συγκρίσιμη με αυτήν του διμερούς γένους των Σαλαμινίων ή, ακόμα καλύτερα, με αυτήν των όργεώνων των Ηρωίων και του Έχέλου⁷. Με τους Σαλαμίνιους συνδέεται ή ύπό έξέταση ύπόθεση για έναν

3. Βλ. Osborne, όπ. π., 289–292. Ο D. Whithead, *The Demes of Attica, 508/7-ca. 250 B.C.*, Princeton 1986, 114 θεωρεί ότι άντίστοιχο φαινόμενο κλειστών μισθώσεων διέπει την IG II² 1196, αλλά στην πραγματικότητα δέν είναι καν σίγουρο ότι ή έπιγραφή άφορά σε μισθώσεις γαιών και όχι σε τοπικούς φόρους.

4. Βλ. H. W. Smyth, *Greek Grammar*, (άναθ. έκδ.) Harvard 1956, 304–305, άρ. 1225.

5. Ferguson, όπ. π.: πρέπει ώστόσο να σημειωθεί ότι βασικό κριτήριο της κατάταξης των όργεώνων στον συγκεκριμένο τύπο ήταν ή παρουσία του έστιάτορος κατά τη συμπλήρωση του στίχου 9 άπό τον Ferguson, συμπλήρωση που δέν θεωρώ πιθανή (βλ. σχόλια παραπάνω).

6. Ο S. V. Tracy, *Athens and Macedon. Attic Letter-Cutters of 300 to 229 B.C.*, Berkeley 2003, 132 άποδίδει το παρόν κείμενο στον χαράκτη της IG II² 788, ό όποιος ήταν ένεργός στην περίοδο 260–235 π.Χ.

7. Για τους Σαλαμίνιους βλ. P. J. Rhodes – R. Osborne, *Greek Historical Inscriptions. 404–323 B.C.*,

ἐπιπλέον λόγο, τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἀντικειμένου ἐσωτερικῆς ἔριδας⁸. Τόσο στὴ γνωστὴ περίπτωση τῶν Σαλαμινίων ὅσο καὶ σὲ αὐτὴ τῶν ἄγνωστων ὀργεῶνων τῆς IG II² 1289 τὸ ἐπίμαχο ζήτημα εἶναι ἡ ἀποτελεσματικὴ διαχείριση πόρων προερχόμενων ἀπὸ τὴν ἀκίνητη περιουσία τῶν ἀντίστοιχων ὀργανώσεων. Τὸ πρόβλημα λύνεται ἐντέλει διὰ παραπομπῆς σὲ διαιτησία, τὸ δὲ πόρισμα ἔχει ὡς ἑξῆς: τὰ διαφιλονικούμενα κτήματα εἶναι προσωπικὴ περιουσία τῆς θεᾶς, ἐνῶ ἀπαγορεύεται ἐπιπροσθέτως ἡ πώληση καὶ ἡ ὑποθήκευσή τους⁹. Ἡ γνωμοδότηση ἐπικυρώνεται διὰ τῆς θεϊκῆς ἀποφάνσεως —ἐκφραστῆς τῆς ὁποίας κατὰ τὴν ἐδῶ προτεινόμενη συμπλήρωση εἶναι ὁ ἱερεὺς Καλλίστρατος— ποὺ προτάσσει ἐπιπλέον προσαΐα τῶν κτημάτων καὶ καθορίζει ὅτι οἱ σχετικὲς πρόσοδοι (ὑπὸ τῆ μορφῆ μισθωμάτων) ὀφείλουν νὰ καλύψουν ἕξοδα θυσιῶν πρὸς τιμὴν τῆς θεότητος. Τὰ συγκεκριμένα ζητήματα ἔχει προσφάτως πραγματευτεῖ κατὰ ἀρκούντως πειστικὸ τρόπο ὁ Sosin καὶ ἡ μοναδική μου ἔνστασις στὴν ἀνάλυσή του ἀφορᾷ στὴν ἔμφαση ποὺ δίνει στὸ νεωτερικὸ χαρακτηριστὴ τῆς ἐπίλυσης τοῦ προβλήματος: στὴν πραγματικότητα ἡ χρῆση μισθωμάτων γιὰ τὴν κάλυψη λατρευτικῶν ἀναγκῶν ἀποτελοῦσε πάγια τακτικὴ πληθώρας θρησκευτικῶν καὶ ἄλλων ἐνώσεων¹⁰. Τὸ βούλευμα τῶν διαιτητῶν καὶ ἡ ἐπικύρωσή του ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη θεὰ δὲν ἀποτελεῖ κατὰ κανένα τρόπο καινοτομία, ἀλλὰ ἀντιθέτως φαίνεται νὰ ἀποκαθιστᾷ τὸ προϋπάρχον ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς. Τὸ ἄλλο ἀξιοσημεῖωτο στοιχεῖο τῆς IG II² 1289 εἶναι, ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, ἡ συμπτωματικὴ ἐπαλήθευση τοῦ κλειστοῦ χαρακτήρα τοῦ συστήματος μισθώσεων, μὲ ἄλλα λόγια τῆς προνομακῆς καὶ κατὰ ἀποκλειστικότητα ἀπονομῆς μισθώσεων σὲ μέλη τῆς θρησκευτικῆς ὀργάνωσης.

2. IG II² 2503 (EM 6126)

Θραῦσμα στήλης ἀπὸ φαιόχρωμο μάρμαρο ἐλλιπῆς πανταχόθεν. Ἐπιφάνεια διαβρωμένη μὲ κατὰ τόπους ἰζήματα. Ἄγνωστης προελεύσεως. Ὑψ. (σῶζ.) 0.192μ., πλάτ. (σῶζ.) 0.135μ., πᾶχ. (σῶζ.) 0.012μ. Ὑψ. γραμμ. 0.005–0.006μ.

Oxford 2003, ἀρ. 37· γιὰ τοὺς ὀργεῶνες τῶν Ἡρώων καὶ τοῦ Ἐγέλου βλ. Agora XVI, ἀρ. 161.

8. Πρβλ. I. N. Amafoutoglou, *Thusias heneka kai sunousias. Private Religious associations in Hellenistic Athens*, Athens 2003, 57–58.

9. Γιὰ ἀπαγορεύσεις ὑποθηκέυσεων βλ. P. Millett, *Lending and Borrowing in Ancient Athens*, Cambridge 1991, 177.

10. Στὸ προαναφερθὲν παράδειγμα τοῦ γένους τῶν Σαλαμινίων μπορεῖ κανεὶς νὰ προσθέσει τὴν περίπτωση τῶν ὀργεῶνων τοῦ Ὑποδέκτου (IG II² 2499) καὶ αὐτῶν τοῦ Ἐργέτου (IG II² 2501) [πρβλ. R. Parker, *Athenian Religion: A History*, Oxford 1996, 110] ἢ ἀκόμα καὶ τὴ διοχέτευση μισθωμάτων στὴ διοργάνωση θρησκευτικῶν ἐορτῶν ὅπως στὴν περίπτωση τῶν Ἡρακλείων τῆς Ἐλευσίως (SEG XXVIII 103).

[___]μ[_____]
 [___]οιοτ[_____]
 [___]τὸ Ἄλκ[___]
 [___ χ]ωρίου ἦν π[___]
 5 [___]σὺν τῶι ἐ[___]
 [___]ῆς Σωτάδη[ς ___]
 [___ τῆ]ς δωρεᾶς η[___]
 [___]ωτο Ἀριστω[___]
 [___]δεκαετία[___]
 10 [___ τ]ῶ ἔδαφος τ[___]
 [___]ἐγγυητή[ς ___]
 [___ δραχμ]ῶν ΔΔΔΔ[___]
 [___]Ἄλκ[_____]
 [_____]ο[_____]

Παρατηρήσεις

2 οιο IG II 4 ρίου ἢν IG. II 7 τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ στίχου εἶναι ἔλλιπῶς σωζόμενο Η πιθανῶς ἀνήκον σὲ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία θηλυκοῦ γένους II 8 ω τὸ ἀριστ[ερὸν?] IG, ἀλλὰ τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ στίχου εἶναι ἀδιαμφισβήτητα Ω. Ἐὰν πρόκειται γιὰ μίσθωση (βλ. σχόλια) εἶναι πιθανὴ ἡ συμπλήρωση [ἐμείσθ]ωτο, ἀκολουθούμενη ἀπὸ κύριο ὄνομα II 9 [___ δ]εκαετία IG II 10 [τ]ῶ ἔδαφος· σῴζεται ἀμυδρὸ καμπύλο ἴχνος ποῦ πιθανότατα ἀνήκει σὲ Ο, ἐξοῦ καὶ ἡ νέα συμπλήρωση II 12 [δραχμ]ῶν ΔΔΔΔ, ὡν ΔΔΔ IG· τὸ πρῶτο σωζόμενο γράμμα τοῦ στίχου εἶναι σαφέστατα Ω, ἐξοῦ καὶ ἡ συμπλήρωση [δραχμ]ῶν. Τὸ χρηματικὸ ποσὸ κατὰ τὴ νέα ἀνάγνωση ἦταν τουλάχιστον 40 δραχμές. II 14 ὁ Kirchner παρῆγε 13 στίχους κεκείμενου στὸ IG, ἀλλὰ διακρίνεται τὸ ἄνω ἤμισυ στρογγυλοῦ γράμματος στὸν στίχο 14, περίπου κάτω ἀπὸ τὸ Κ τοῦ 13ου στίχου.

Σχόλια

Ἡ κακὴ διατηρήσεως ἐπιγραφή φαίνεται νὰ εἶναι μίσθωσις (locatio κατὰ Kirchner), ἂν καὶ δὲν περιλαμβάνεται στὸ βασικὸ κατάλογο τοῦ Behrend¹¹. Ἐνισχυτικὰ αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα: α) ὄροι ποῦ περιγράφουν ἀκίνητη περιουσία, ἤτοι οἱ λέξεις [χ]ωρίου (στίχ. 4) καὶ ἔδαφος (στίχ. 10)· β) ἡ ἀναφορὰ σὲ περίοδο δέκα ἐτῶν (στίχ. 9), ποῦ παραπέμπει στὶς δεκαετίες μισθώσεις τεμενῶν ποῦ ἐκχωροῦσε ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία¹². γ) ἡ ἀναφορὰ σὲ ἐγγυητὴ (στίχ. 11)· δ) τὸ

11. Πρβλ. D. Behrend, *Attische Pachturkunden. Ein Beitrag zur Beschreibung der Mithwosung nach der griechischen Inschriften*, München 1970, 100.

12. [Ἄριστ.] Ἀθ. Πολ. 47, 4: ἔστι δὲ καὶ τούτων (sc. τῶν τεμενῶν) ἡ μὲν μίσθωσις εἰς ἔτη δέκα.

χρηματικό ποσό των 40+ δραχμών (στίχ. 12). Ένα πέμπτο στοιχείο, ή αναφορά σε δωρεά (στίχ. 7) πιθανώς παραπέμπει σε κληροδότημα και μάλιστα θρησκευτικού συλλόγου όπως των Ἀμφιεραϊστών του Ραμνοῦντος (*IRhamnous* 167), ἂν καὶ ἡ ἀκριβὴς ταυτότητα τοῦ ἐκμισθωτῆ παραμένει πρὸς τὸ παρὸν ἄγνωστη. Βάσει τῶν γραμμάτων ἢ ἐπιγραφή χρονολογεῖται στὸν 3ο μὲ 2ο αἰῶνα π.Χ., περίοδο κατὰ τὴν ὁποία οἱ μισθώσεις εἶχαν φθάσει σὲ πολὺ χαμηλὸ ἐπίπεδο, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν παντελῆ ἔλλειψη σχετικῶν πληροφοριῶν. Ἡ χρονολόγηση αὐτὴ καθιστᾷ μᾶλλον ἀπίθανο τὸ ἐνδεχόμενον νὰ πρόκειται γιὰ μίσθωση μεταλλείου, καθότι κατὰ τὸν Κονοφάγο ἢ παραγωγή στα μεταλλεία τοῦ Λαυρίου εἶχε σταματήσει κατὰ τὴν πρώιμη Ἑλληνιστικὴ περίοδο¹³.

3. IG II² 2603 (EM 5248)

Ἡ ἐπιγραφή IG II² 2603 πρωτοδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Tillyard ὡς ἐξῆς¹⁴:

ἡ[ό]ρο[ς χωρί]-
ων κα[ὶ] ἱερῶ Ἄρ]-
τέμιδος.

Ὡστόσο ὅροι καθορίζοντες ταυτοχρόνως ἱερὰ μετὰ τῆς ἀκίνητης περιουσίας τοὺς δὲν ἔχουν παράλληλο μεταξὺ τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν. Αὐτοψία τοῦ λίθου φώτισε τὸ πρόβλημα.

Ἀπότμημα ἐνεπιγράφου λευκοῦ μαρμάρου σπασμένου πανταχόθεν. Ἐπιφάνεια λειασμένη πλὴν ζώνης ὕψους 0.05 μ. καὶ πλάτους 0.075μ. στὸ κάτω τμήμα τοῦ λίθου ἢ ὁποία ἔχει ἀφεθεῖ ἀδούλευτη πιθανότατα γιὰ τὴν ἐνθεση τοῦ λίθου. Σωζόμενες διαστάσεις: ὕψ. 0.153μ., πλάτ. 0.155μ., πάχ. 0.055μ., ὕψ. γραμμ. 0.02μ. πλὴν Γ (στίχ. 3) 0.01μ.

Μητρὸς [θε]-
ῶν καὶ Ἄρ]-
τέμιδος.

13. Κ. Ε. Κονοφάγος, *Τὸ ἀρχαῖο Λαύριο καὶ ἡ ἑλληνικὴ τεχνικὴ παραγωγὴς τοῦ ἀργύρου*, Ἀθήναι 1980. 118–120. Ἐσχάτως ὡστόσο ἀναβίωσε ἡ θεωρία τῆς συνέχισης μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν στὴν περιοχὴ τοῦ Σουνίου καὶ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο, βλ. G. Oliver, *The Politics of Coinage: Athens and Antigonos Gonatas*, στὸ A. Meadows – K. Shipton (eds.), *Money and Its Uses in the Ancient Greek World*, Oxford 2001, 43–46· M. Σαλλιώρα-Οἰκονομάκου, *Ὁ ἀρχαῖος δῆμος τοῦ Σουνίου. Ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ ἐπισκόπηση*, Αθήνα 2004, 62–63, 70.

14. H. J. W. Tillyard, *Boundary and Mortgage Stones from Attica*, BSA 11(1904/5)69, ἀρ. 15.

Παρατηρήσεις

1 Μητρός· πρὸ τοῦ Η (τὸ ὁποῖο ὁ Tillyard ἐξέλαβε γιὰ δασὺ φθόγγο) σώζεται τὸ κάτω τμήμα τῆς ἐλαφρῶς λοξῆς ἀριστερῆς κεραίας καθὼς καὶ ὁλόκληρη ἡ δεξιὰ κεραία τοῦ Μ. Τὸ Τ ἀκέραιο. Τοῦ τετρασκελοῦς Σ σώζονται οἱ δύο κατώτερες κεραίες || 2 Τὸ Ι τοῦ συνδέσμου καὶ ἀκέραιο. Τὰ δύο τελευταία γράμματα σχεδὸν ἐξίτηλα.

Μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ Tillyard ἡ ἐπιγραφή ἐπαναδημοσιεύθηκε ὡς IG Π² 2603 καὶ ἔκτοτε ἔχει διαφύγει τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν¹⁵. Ἡ ἐξέταση τοῦ λίθου ἔδειξε ὅτι οἱ συμπληρώσεις τοῦ Tillyard εἶναι προβληματικὲς καὶ ὅτι ἡ IG Π² 2603 εἶναι στὴν πραγματικότητά διπλότυπο τῆς IG Π² 4670 ποὺ μὲ τὴ σειρά τῆς εἶναι διπλότυπο τῆς IG Π² 5015¹⁶! Ἀξίζει, θεωρῶ, νὰ διηγηθῆ κανεὶς τὴν ἱστορία τοῦ τριπλοῦ λάθους. Ἡ ὑπὸ ἐξέταση ἐπιγραφή ἀνακαλύφθηκε καὶ δημοσιεύθηκε πρῶτα ἀπὸ τὸν Πιττάκη καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸν Ραγκαβῆ¹⁷. Ὁ τελευταῖος εἶχε δεῖ τὸν λίθο στὴ συλλογὴ ἀρχαίων τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ ἀγνοοῦσε τὴν πρώτη δημοσίευση. Ὁ Dittenberger τὴν δημοσίευσε ὡς IG III 207 λαμβάνοντας ὑπόψιν του καὶ τὶς δύο προηγούμενες ἐκδόσεις, ἀλλὰ τὴν συμπεριέλαβε ἐπίσης στὰ *Addenda* ὡς IG II (5) 1659c κατόπιν ἀπογράφου ποὺ ἔκανε ὁ Lolling στὴν Ἀκρόπολη. Ὁ Kirchner ἐπανελάβε τὸ λάθος ἀνατυπώνοντας τὴν IG III 207 ὡς IG Π² 5015 καὶ τὴν IG II(5) 1659c ὡς IG Π² 4670 καὶ σημειώνοντας γιὰ τὴν μὲν πρώτη μόνον τὸν τόπο εὑρεσῆς τῆς ἀπὸ τὸν Πιττάκη γιὰ τὴν δὲ δεύτερη ὅτι ἔκειτο κάπου στὴν Ἀκρόπολη, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἴδιος ἀδυνατοῦσε νὰ τὴν ἐντοπίσει. Ἀποδεικνύεται τώρα ὅτι ματαιῶς ἐπιχείρησε νὰ τὴν ἐντοπίσει στὴν Ἀκρόπολη καθότι ἡ ἐπιγραφή εἶχε ἤδη μεταφερθεῖ στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο ὅπου, ἂν καὶ ἔλαβε τὸν ἀριθμὸ εὑρετηρίου EM 5248, δὲν σημειώθηκε ὁ τόπος προελεύσεώς τῆς. Ὅταν λοιπὸν ὁ Tillyard μελέτησε μὰ σειρά ὄρων στὸ συγκεκριμένο Μουσεῖο, βρῆκε καὶ μετέγραψε λανθασμένα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφή ἀγνοώντας παντελῶς τὴν προηγούμενη βιβλιογραφία. Ἡ προβληματικὴ αὐτὴ μεταγραφή ἦταν τελικῶς ἐκείνη ποὺ καταχωρήθηκε ὡς IG Π² 2603 στὴν editio minor τῶν *Inscriptiones Graecae*.

Ἄλλὰ, ἂν καὶ τὸ κείμενο εἶναι ἀποδεδειγμένα πλέον αὐτὸ ποὺ πρωτοδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Πιττάκη, δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι πρόκειται γιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή.

15. Ἡ Μ. Horster, *Landbesitz griechischer Heiligtümer in archaischer und klassischer Zeit*, Berlin 2004, 26, π. 52 κάνει ἀπλή μνεία τῆς ἐπιγραφῆς χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ πρόβλημα τοῦ παραδεδομένου ἀπὸ τὸν Tillyard κειμένου.

16. Ἡ ταύτιση τῆς IG Π² 4670 μὲ τὴν IG Π² 5015 ἐγινε στὴ βιβλιοκριτικὴ τοῦ *Inscriptiones Graecae. Voluminum II et III Editio Minor* ἀπὸ τὸν S. Dow, *AJP* 59(1938)358· πρβλ. R. E. Wycherley, *The Athenian Agora. Vol. III. Literary and Epigraphical Testimonia*, Princeton 1957, 159, ἀρ. 512.

17. Κ. Πιττάκης, *AE*, ἀρ. 2820· Α. Ρ. Rangabé, *Antiquités Helléniques*, II, Ἀθήνα 1855, 762, ἀρ. 1152.

Ἡ χρήση τῆς γενικῆς ἀντὶ τῆς ἀναμενόμενης δοτικῆς καὶ τὸ ἀκατέργαστο κάτω τμήμα τοῦ λίθου (βλ. περιγραφή παραπάνω), πού ὑποδεικνύει ἔνθεση, κάνουν πιθανὸ ἢ ἐπιγραφή νὰ εἶναι πράγματι ὄρος στὴν ὁποία περίπτωση θὰ μπορούσαμε, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, νὰ συμπληρώσουμε ἕναν σήμερα ἐλλείποντα πρῶτο στίχο ὡς [ὄρος ἱεροῦ]. Ἀπομένει ἕνα μικρὸ σχόλιο γιὰ τὴν ἐμφανιζόμενη ἐδῶ σύζευξη τῆς Μητρὸς Θεῶν μὲ τὴν Ἀρτέμιδα. Ἄν καὶ ὁ λίθος ἔχει βρεθεῖ στὴ βόρεια κλιτὺ τῆς Ἀκροπόλεως, πού βριθεῖ ἀπὸ μικρὰ ἱερά, κανένα ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχει ἀποδοθεῖ σὲ κάποια ἀπὸ τὶς δύο θεότητες¹⁸. Μοιραία κάποιοι ἐρευνητὲς συσχέτισαν τὴν ἐπιγραφή μὲ τὸ περίφημο Μητρῶο τῆς Ἀγορᾶς¹⁹. Ὡστόσο οὔτε σὲ αὐτὸ μαρτυρεῖται συλλατρεία Μητρὸς Θεῶν καὶ Ἀρτέμιδος. Ἡ μοναδική —ἐμμεση— σύνδεση τῶν δύο θεῶν ἀφορᾶ στὴν ὑπαρξὴ ἱερῶν τους στὴν περιοχὴ τῶν ἀρχαίων Ἀγρῶν. Ἐσχάτως μάλιστα ὁ Simms, μετὰ ἀπὸ ἐπανεξέταση τῶν σχετικῶν φιλολογικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν, διατύπωσε τὴ θεωρία τῆς ὑπαρξῆς ἑνὸς εὐρύτερου τεμένους στὶς Ἀγρες πού πιθανῶς συστέγαζε τὴ λατρεία τῶν διαφόρων συνδεομένων μὲ τὴν περιοχὴ θεοτήτων²⁰. Εἶναι ἐπομένως ἐλκυστικὴ ἢ ὑπόθεση ἢ EM 5248 νὰ ἀποτελεῖ ὄρον τοῦ συγκεκριμένου τεμένους, πού γιὰ ἄγνωστους λόγους μεταφέρθηκε κάποια στιγμή στὴν πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως περιοχὴ.

4. IG II² 2616 (= EM 1826)²¹

Ὁρθογώνια πλάκα φαιόχρωμου μαρμάρου, ἀκέραια πλὴν τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας. Ὅλη ἢ πρὸςθια ἐπιφάνεια ἔχει λειανθεῖ μὲ ἐργαλεῖο πού ἔχει ἀφήσει χαρακτηριστικὰ ἴχνη πλὴν ζώνης ὕψους 0.60μ. στὸ κάτω τμήμα τοῦ λίθου πού ἔχει ἀφεθεῖ ἀκατέργαστη γιὰ τὴν ἔνθεσή του. Ἄγνωστης προελεύσεως (εἰκ. 1).

Διαστάσεις: ὕψ. 0.25μ., πλάτ., 0.263μ., πάχ. 0.70μ.. Ὑψ. γραμμ. 0.025μ.

ἡὸρος ἱερὸ
 <Δ>ιὸς <Ε>ποπε-
 <τ>οῦ Νηφαλί-
 ου. vacat

18. Γιὰ τὰ ἱερά τῆς βόρειας κλιτύος βλ. B. Holtzmann, *L'Acropole d'Athènes. Monuments, cultes et histoire du sanctuaire d'Athèna Polias*, Paris 2003, 200–205.

19. Βλ., λ.χ., Wycherley, ὄπ. π.

20. R. Simms, *Agra and Agrai*, GRBS 43(2003)219–229. Μὲ τὶς Ἀγρες (ἢ Ἀγρα) σχετίζονται ἢ Ἄρτεμις Ἀγροτέρα, ἢ Μήτηρ Θεῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Ἀγραις Μυστήρια.

21. Ἡ ἐπιγραφή δημοσιεύθηκε πρῶτα ἀπὸ τὸν T. Sauciuc, *Neue attische Grenz- und Hypothekensteine*, *ÖJhBeibl* 15(1912)84–85 ἀρ. 7 καὶ ἀναδημοσιεύθηκε μὲ ἐλάχιστες ἀλλαγές στὸ IG.

Παρατηρήσεις

1 ὄρος ἱεροῦ Sauciuc, ὄρος ἱεροῦ IG: τὸ σύμβολο τοῦ δασέος φθόγγου εἶναι ἀδιαμφισβήτητο. Τὸ μεταγραφέν ὑπὸ τοῦ Sauciuc ὑπόστικτο Υ ὀφείλεται σὲ τυχαία χάραξη προκληθεῖσα κατὰ τὴν ἐπεξεργασία τῆς ἐπιφάνειας τοῦ λίθου ἀπὸ τοῦ χαρακτήη || 2 <Δ>ός: ΑΤΟΥ Sauciuc, ΑΤΟΥ IG: τὸ πρῶτο γράμμα μοιάζει μὲ Α, ἀλλὰ θεωρῶ ὅτι τοῦτο ὀφείλεται σὲ ἀδεξιότητα τοῦ χαρακτήη πὸν τοποθέτησε πολὺ ψηλὰ τὴν ὀριζόντια κεραία τοῦ μεταγραφέντος ἐδῶ Δ. Τὸ δεῦτερο γράμμα εἶναι ἀναμφισβήτητα Ι. Ἀπὸ τὸ τέταρτο γράμμα σώζεται μόνον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ πάνω ἀποκλίνουσα κεραία πὸν θὰ μπορούσε νὰ ἀνήκει τόσο σὲ Υ ὅσο καὶ σὲ Σ. Ὑπάρχει σπάσιμο στὸ σημεῖο αὐτὸ πὸν πιθανῶς ἐμπόδισε τὸν χαρακτήη νὰ ὀλοκληρώσει τὸ συγκεκριμένον γράμμα || 2-3 <Ε>ποπε|<τ>οῦ, ΒΠΟΠΕ|ΥΟΥ Sauciuc, IG: τὸ πρῶτο γράμμα τῆς λέξης θυμίζει εἴτε ἀνολοκλήρωτο Β (ἢ κάτω καμπύλη δὲν συναντᾷ τὸ κέντρο τῆς κάθετης κεραίας) εἴτε Ρ. Τὸ πρῶτο γράμμα τοῦ 3ου στίχου εἶναι ὡπωσδήποτε Υ. Ὑποθέτω ὅτι καὶ τὰ δύο πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ἀδεξιότητα τοῦ χαρακτήη || 3-4 Νηφαλί|ου· ΝΗΦΑΝ|ΟΥ Sauciuc, IG: ἐξαιτίας τῆς κακῆς χάραξης τὰ γράμματα Λ, Ι ἔχουν πρακτικὰ ἐνωθεῖ δίνοντας τὴν ἐντύπωση ἀρχαικοῦ Ν μὲ ἀποκλίνουσα ἀριστερῆ κεραία, ἐξοῦ καὶ ἡ μεταγραφή τοῦ Sauciuc.

Σχόλια

Ὁ πρῶτος ἐκδότης διατύπωσε τὴν ἄποψη ὅτι οἱ στίχοι 2-4 εἶναι ὑστερότεροι τοῦ στίχου 1 καὶ ὅτι δὲν ἀνήκουν στὸ ἀρχικὸ κείμενον. Αὐτοψία τοῦ λίθου δείχνει ὅτι ἕνας ἦταν ὁ χαρακτήη. Μιάς καὶ ὁ στίχος 1 καθορίζει ἐπακριβῶς τὸν τύπον τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ὄρον ἱεροῦ ἀναμένει κανεὶς στοὺς ἀκόλουθους στίχους τὴν ἐμφάνιση τῆς ἰδιοκτητικῆς θεότητας. Βάσει αὐτοῦ προτείνω μιὰ νέα ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου πὸν ἐρμηνεύει τοὺς δυσανάγνωστους στίχους 2-4 ὡς ἀπότοκο τῆς ἀμελοῦς χάραξης. Μέχρι τὸ 1963 ὁ Ζεὺς Ἐπωπετῆς ἦταν γνωστὸς μόνον ἀπὸ λήμμα τοῦ Ἴησυχίου (Ἐπωπετῆς· Ζεὺς παρὰ Ἀθηναίους). Τὴ χρονιά ἐκεῖνη ὁ Daux δημοσίευσε τὸ περίφημον ἡμερολόγιον θυσιῶν τῆς Ἐρχιάς παρέχοντας μεταξὺ ἄλλων τὴν πρώτη ἐπιγραφικὴ μαρτυρία περὶ Ἐπωπετοῦ καὶ ἐπαληθεύοντας τὴν ὀρθότητα τοῦ λήμματος τοῦ Ἴησυχίου πὸν εἶχε ἀμφισβητηθεῖ²². Ἡ EM 1826 φαίνεται νὰ συνιστᾷ ἕνα ἐπιπλέον σχετικὸ ἐπιγραφικὸ τεκμήριον. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ ἐπίθετον Νηφάλιος

22. G. Daux, *La grande Démarchie: un nouveau calendrier sacrificiel d' Attique (Erchia)*, BCH 87(1963)622. Αἰσιοσημείωτα καὶ τὰ ἐξῆς: ἐνῶ ἡ παλαιὰ ἔκδοσις τοῦ Ἴησυχίου ἀπὸ τὸν Schmidt (1867) παρέχει τὸ ὄνομα Ἐπωπετῆς ὡς ὀξύτονον, ἡ νεώτερη τοῦ Latte (1966) τὸ δίνει ὡς παροξύτονον (Ἐπωπέτης). Γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος ἄρθρου συντάσσομαι μὲ τὴν *opinio communis* (τονισμὸς στὴ λήγουσα), ἀν καὶ θεωρῶ ὅτι τὸ θέμα χρήζει περαιτέρω διερευνησεως. Τὸ κρίσιμον ἐρώτημα ὡστόσο παραμένει ἡ κλίσις τοῦ ὀνόματος. Στὸ LSJ⁹ τὸ λήμμα δίνεται ὡς Ἐπωπετῆς -οῦ, ἦτοι ὡς πρωτόκλιτον. Ὁ L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions. Volume II. Morphology*, Berlin 1996, 301 θεωρεῖ τὸ Ἐπωπετῆς τριτόκλιτον σιγμόληκτον ἐπίθετον. Ὁ Threatte στηρίζεται μάλλον στὴ δοτικὴ Ἐπωπετεῖ, ὅπως μαρτυρεῖται στὴν ἐπιγραφή τῆς Ἐρχιάς (βλ. σμ. 25 παρακάτω). Ἀντιθέτως ὁ Daux, ὅπ. π., 614, κατατάσσει τὸ Ἐπωπετῆς στὰ πρωτόκλιτα, στηριζόμενος στὴν κατάληξιν τῆς δοτικῆς ἐνικοῦ σὲ -ει πὸν ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴ ὀρθογραφικὴ ἰδιαιτερότητα τῆς περιόδου παρέχοντας μάλιστα 15 σχετικὰ παραδείγματα ἀπὸ

ὡς συνοδευτικὸ τοῦ Διὸς ἢ οἰασθήποτε ἄλλης θεότητος εἶναι, καθόσον γνωρίζω, ἀμάρτυρο²³, ἀν καὶ ἡ ἐπίκληση νηφαλιεύς ἀποδίδεται στὸν Ἀπόλλωνα σὲ ἐπίγραμμα τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας²⁴. Εἶναι ὡστόσο ἄξιοσημείωτο ὅτι ἡ προσφερόμενη ἀπὸ τοὺς Ἑρχιεῖς στὸ Δία Ἐπωπετὴν θυσία εἶναι νηφάλιος χοῖρος, λεπτομέρεια ἐνισχυτικὴ τῆς ἐδῶ προτεινόμενης ἀνάγνωσης τῆς ἐπιγραφῆς²⁵. Ἄλλωστε, ὅπως σὲ ἀνύποπτο χρόνον παρατήρησε ὁ Henrichs, τέτοιες μετατροπὲς τελετουργικῶν στοιχείων σὲ ἐπικλήσεις θεοτήτων εἶναι ἀπολύτως φυσιολογικῆς²⁶. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐμφάνιση θεότητος μὲ δύο διαφοροτικὰ ἐπίθετα στὴν ἴδια ἐπιγραφή, ἀν καὶ σπάνια, ἔχει παράλληλα (πρβλ. IG Π² 5012, Ἀρτέμιδος | Ὀρθωσίας | Ἥγεμόνης). Τέλος ἡ χρῆση τοῦ δασέος φθόγγου στὴ λέξη ἰόρος, ἡ ἀπουσία του στὴ λέξη ἱερό, ἡ δῆλωση τῆς διφθόγγου διὰ τοῦ Ο στὴν αὐτὴ λέξη, καθὼς καὶ τὸ Ο ἀντὶ Ω στὸ ἐπίθετο <Ε>ποπε<τ>οῦ ταυτόχρονα μὲ τὴν παρουσία τοῦ Η στὸ ἐπίθετο Νηφαλίου, ἀλλὰ καὶ τῆς γενικῆς σὲ -ου συντείνουν στὴ χρονολόγησι τῆς ἐπιγραφῆς σὲ μεταβατικὴ περίοδο, στὸν πρῶμο 4ο αἰ. π.Χ.²⁷.

5. IG Π² 295 (EM 374)

Τὴν ἐπιγραφήν πραγματεύθηκε πολὺ πρόσφατα ὁ Lambert στὰ πλαίσια προεργασίας γιὰ τὴν ἐπανεκδόση τοῦ Corpus τῶν ἀττικῶν μετευκλειδεῶν ἐπιγραφῶν²⁸. Παραθέτω μερικὲς περαιτέρω παρατηρήσεις:

5 αἰ IG· ἕνος ὑψηλὰ τοποθετημένης ὀριζόντιας κεραίας κάνει σχεδὸν βέβαιο ὅτι τὸ τελευταῖο γράμμα εἶναι Γ ἢ Π. || 12 QI//O IG, ἀλλὰ αὐτοψία τοῦ λίθου κάνει σαφὲς ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ γράμματα ΡΙΟ· πιθανῶς οἱ συμπληρώσεις [χω]ρίο[ν], [ἀργύ]ριο[ν], [κύ]ριο[ν] || 13 Διάβασε [.....]λλ[_ _ _]· πιθανὴ συμπλήρωση [ἄ]λλ[α]. Στὸ IG δίδονται μόνο 12 στίχοι κειμένον.

τὸ ἴδιο τὸ ἡμερολόγιο θυσῶν (ὑπάρχον βεβαίως στὴν ἐπιγραφή καὶ ἀρκετὰ παραδείγματα καταλήξεως σὲ -νι).

23. Πρβλ. A. Henrichs, *The 'sobriety' of Oedipus: Sophocles OC 100 misunderstood*, HSCP 87(1983)89 n. 7: "No extant text from antiquity calls any deity νηφάλιος or νήφων".

24. Παλ. Ἀνθολ. IX 525.5–6: Νεβροχαρῆ, νοερόν, νηπενθέα, νηφαλιῆα.

25. SEG XXI 541 Γ 20–25: Διὶ Ἐπωπ|ετέϊ, ἐμ Πάγ|ωι Ἑρχιᾶσι, χ|οῖρος, ὀλόκα|υτος, νηφάλι|ος, ΗΗ vacat. Ὀλόκαυτοι νηφάλιοι χοῖροι—δύο τὸν ἀριθμὸ—θυσιάζονταν ἀπὸ τοὺς δημότες τῆς Ἑρχίας καὶ γιὰ τὸν ἥρωα Ἐποπα (SEG XXI Δ 18–23 καὶ E 9–15) ποὺ συνδέεται τόσο ἐτυμολογικῶς ὅσο καὶ θρησκευτικῶς μὲ τὸν Δία Ἐπωπετὴν, πρβλ. S. Scullion, *Olympian and Chthonian*, ClAnt 13 (1994) 110–111· W. Burkert, *Homo Necans. Interpretationen altgriechischen Opferriten und Mythen*, Berlin 1997², 205· S. D. Lambert, *Parerga III: The Genesias, Basile and Epops Again*, ZPE 139(2002)75.

26. Henrichs, ὅπ. π., 88–93, κυρίως 91 n. 16.

27. Βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions. Volume I. Phonology*, Berlin 1980. 24–25, 223–224.

28. S. D. Lambert, *Athenian State Laws and Decrees, 352/1–322/1: II Religious Regulations*, ZPE 154(2005)135, 137.

Λόγω τῆς παρουσίας τοῦ ἄρχοντος βασιλέως ὁ Lambert διετύπωσε τὴν ὑπόθεση ἢ IG Π² 295 νὰ εἶναι μίσθωση τεμένους ἀπὸ πλευρᾶς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὑπόθεση ποῦ στὴν πραγματικότητα εἶχε εισηγηθεῖ παλαιότερα ὁ Walbank²⁹. Ὡστόσο, ἐπιγραφές, ὅπως ἢ IG Π² 1362, δείχνουν ὅτι ἐνίοτε ὁ βασιλεὺς συμμετείχε σὲ διαδικασίες ποῦ δὲν ἀφοροῦσαν οὔτε σὲ μισθώσεις τεμενῶν οὔτε κἂν σὲ περιορισίες ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸ ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς διοίκησης, καὶ ἐπομένως ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε ἐπιφυλακτικοὶ ὡς πρὸς τὴν παραπάνω ἐρμηνεία.

6. IG Π² 310 (EM 2673)

Σύντομη μνεία τῆς ἐπιγραφῆς ἔγινε προσφάτως ἀπὸ τὸν Lambert³⁰. Προσθέτω τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

2 [...4.]απ· [...5..]π IG II 3 [...4..]τα· [...4..]τ IG. Τὸ Α ἀκέραιο. II 7 μῆ, μ[ή] IG.

Ὁ Kirchner πολὺ λογικῶς περιέγραψε τὴν ἐπιγραφή ὡς ἀφορῶσα σὲ ἱερὰ πράγματα (*de rebus sacris*), ὁ Walbank ἔκανε τὴν ὑπόθεση νὰ πρόκειται γιὰ μίσθωση³¹, ἐνὼ τέλος ὁ Lambert χαρακτήρισε τὸ συγκεκριμένο θραῦσμα ὡς λιγότερο διαφωτιστικὸ ἀπὸ ὅ,τι ἢ IG Π² 295 (βλ. παραπάνω). Οἱ ἀκόλουθες παρατηρήσεις μποροῦν ὥστόσο νὰ ρίξουν λίγο περισσότερο φῶς στὴν ἐπιγραφή. Οἱ λίγες διάσπαρτες λέξεις φαίνεται νὰ ὑποδεικνύουν κανονισμὸ περὶ διακινήσεως προσκυνητῶν σὲ ἱερὸ χῶρο. Ὁ ὅρος εἰσαφικνουμένοι (στίχ. 6 [τ]ῶν εἰσαφικνουμέ[νων]) ἀπαντᾷ ἅπαξ σὲ ἀττική ἐπιγραφή ἀφορῶσα σὲ ἐπισκέπτες τοῦ Ἐλευσινίου³². Ἐντούτοις τὸ ἱερὸ τῆς παρούσας ἐπιγραφῆς δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ Ἐλευσίνιον λόγῳ τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ τῆς λέξης θεόν (στίχ. 10), παρόλο ποῦ τὸ φύλο τῆς ἐν λόγω θεότητας μᾶς διαφεύγει³³. Οἱ στίχοι 8–9 θεωρήθηκαν ἀπὸ τὸν Kirchner ὅτι ἀναφέρονταν σὲ ἀπαγόρευση βοσκῆς ζώων ἐντὸς ἱεροῦ χώρου³⁴. Ἐάν ἰσχύει τούτη ἡ ἐρμηνεία,

29. M. B. Walbank, *The Athenian Agora. Volume XIX. Inscriptions: Horoi. Poletai Records. Leases of Public Lands*, Princeton 1991, 161.

30. Lambert, ὅπ. π., 149.

31. Walbank, ὅπ. π.

32. IG Π² 1191.16–19: κα|ἰ ἡ πανήγυρι[ς τῶν] ε|[σα]φι|[κ]νο|[υ]|μένων [Ε]λλήν[ων Ἐλευ]σινάδε κα|ἰ εἰς τὸ ἱερόν... βλ. ἐπίσης *Ioropos* 276.2, [ἀναγράφειν μὲν τοὺς ἀφικνε]ομένους εἰς τὸ |ιερόν, καὶ *Ioropos* 277.6–8, καὶ ἐπαναγκάζειν τὸν ν|εωκόρον τοῦ τε ἱεροῦ ἐπιμελεῖσθαι κατὰ τὸ|ν νόμον καὶ τῶν ἀφικνεμένων εἰς τὸ |ιερόν. Οἱ δύο τελευταῖες ἐπιγραφές ἀνήκουν ὥστόσο σὲ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία τὸ Ἀμφιάρειον δὲν τελοῦσε ὑπὸ Ἀθηναϊκῆ διοίκηση.

33. Δεδομένης τῆς χρονολόγησής τῆς ἐπιγραφῆς (*ante a.* 336/5) ἂν τὸ οὐσιαστικὸ θεόν εἶναι θηλυκὸ ἢ λανθάνουσα θεότητα εἶναι σχεδὸν σίγουρα ἢ Ἀθηνᾶ (L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions. Volume II. Morphology*, Berlin 1996, 16–17).

34. Στίχ. 8: μηδὲ θρέψ[αι] καὶ στίχ. 9: μηδὲ πρ[όβατα]· ἀλλὰ στὴ δεύτερη περίπτωση ἢ συμπλήρωση

τότε ή IG Π² 310 άνήκει σέ κατηγορία κειμένων πού παραδόξως σπανίζουν στην Άττική έπιγραφική³⁵. Τέλος στον στίχο 11 θά μπορούσε νά συμπληρώσει κανείς [πυλα]γόρων, [ά]γορών, ή [συνη]γόρων. Η πρώτη συμπλήρωση δέν φαίνεται πιθανή για λόγους περιεχομένου. Σέ πολύ άποσπασματική έπιγραφή ιερού περιεχομένου άπαντά ή αίνιγματική φράση ύπέρ τών άγορών (IG Π² 819.1). Λόγω του έμφανώς δικανικού όρου δίκη (στίχ. 4) ή συμπλήρωση [συνη]γόρων (ή άκόμα και [κατη]γόρων) φαίνεται προτιμητέα³⁶. Σέ κάθε περίπτωση ή ύπόθεση του Walbank ότι ή IG Π² 310 άποτελεί μίσθωση, άν και όχι άπίθανη, δέν μπορεί νά έπαληθευθεί έπί του παρόντος.

7. IG Π² 1361 (EM 7755)

Πρόκειται για γνωστή στή βιβλιογραφία έπιγραφή όργεώνων άπό τον Πειραιά. Κατόπιν αύτοψίας του λίθου παρέχω την έξής άνάγνωση τών στίχων 4–6:

- 4 [έ]άν δέ ιδιώτης τις θύηι τήι θεώι διδόναι τήι ιερέαι γαλαθνοῦ μέν : ΙϚ [:]
[κ]αι τὸ δέρμα και κωλήν διανεκῆ δεξιάν, τοῦ δέ τελέου : ΙΙΙ : και δέρμα και
6 [κ]ωλήν κατά ταυτά, βοός δέ : Η : και τὸ δέρμα κτλ.

4 διανεκῆ δεξιάν Π, Köhler (IG II 610), διανε[κ]ῆ δεξιάν IG. II 6 :-: Π, :-: Köhler, :ΙϚ: IG.

Η νέα άνάγνωση του άριθμητικού : Η: (1 δραχμή) στον στίχο 6, άντι του : Ι: (1 όβολός) του Köhler ή του :ΙϚ: (1.5 όβολός) του Kirchner άποκαθιστά την οικονομική άρμονία του παρόντος κειμένου. Φαινόταν όντως παράλογο ότι βάσει τών παλαιότερων άναγνώσεων ή ίερεία του συλλόγου έλάμβανε λιγότερα χρήματα για θυσία βοός άπό ό,τι για θυσία μικρότερων ζώων³⁷. Άποδεικνύεται τώρα ότι

δέν είναι άσφαλής και είναι ίσως προτιμότερο νά συμπληρωθεί κάποιον άπαρέμφατο.

35. Βλ. την πρόσφατη μελέτη του C. Chandezon, *L' élevation en Grèce (fin Ve-fin Ier s. a.C.). L'apport des sources épigraphiques*, *Scripta Antiqua* 5, Bordeaux 2003, 17–28.

36. Για τον ρόλο τών *συνηγόρων* στα άθηναικά δικαστήρια βλ. L. Rubinstein, *Litigation and Cooperation. Supporting Speakers in the Courts of Classical Athens*, *Historia Einzelschriften* 147, Stuttgart 2000. Όπως όμως πολύ σωστά μου έπισημάνθηκε άπό τον Ά. Π. Ματθαίου (*per epistulam*) τὰ σωζόμενα στον στίχο 4 μπορεί νά άποκατασταθούν ως [ά]δικη[σα- -], [ά]δικη[μα- -] *vel sim*, και έπομένως οι συμπληρώσεις [συνη]γόρων ή [κατη]γόρων στον στίχο 11 δέν είναι βέβαιες. Ό ίδιος θεωρεί πιθανότερη τή συμπλήρωση [ά]γορών βάσει τής IG Π² 819.

37. Πρβλ. W. S. Ferguson, *Orgeonika*, *Hesperia Suppl.* 8(1949)154–155 και την παρατήρηση τής R. R. Simms, *The Cult of the Thracian Goddess Bendis in Athens and Attica*, *AW* 18(1988)72: “[non-members] had to pay the stipulated fee, which varied in amount depending upon the size and the type of the sacrificial victim”, πού όμως δέν δικαιολογείτο βάσει τών παλαιότερων άναγνώσεων.

οί χρηματικές απολαβές τῆς ἱέρειας ἀκολουθοῦσαν αὐστηρή γεωμετρικὴ πρόοδο: 1.5 ὄβολος γιὰ νεαρῆς ἡλικίας σφάγιο, 3 ὄβολοι γιὰ ἀνεπτυγμένο ζῶο καὶ τέλος 1 δραχμὴ (6 ὄβολοί) γιὰ θυσία βοδιοῦ. Παρόμοιο σύστημα ἀναλογικῆς προόδου εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο θυσιῶν τῆς Τετραπόλεως, ἀλλὰ στὴν περίπτωσι τῶν ὀργεῶνων τοῦ Πειραιῶς ἐμφανίζεται τελείως ἐξορθολογισμένο³⁸.

8. IG Π² 2329 (=EM 8074)

Πρόκειται γιὰ κατάλογο Ἀθηναίων ἐπιδόντων εἰς ἀνάθεσις ἀγάλματος καὶ πιθανότατα ἐπισκευὴν ἱεροῦ. Κατόπιν μελέτης τοῦ λίθου παραθέτω μερικὲς νέες ἀναγνώσεις καὶ κάποιες παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου.

3 Ὁ χαράκτης ἔγραψε κατὰ λάθος ΑΝΤΓΚΛΗΣ. Διάβασε Ἄντ<ι>κλῆς. Πιθανὸς ἀπόγονος εἶναι ὁ Ἄντικλῆς Κηφισεύς, πατέρας τοῦ βουλευτοῦ τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ. Ἀντιμάχου· βλ. LGPN II s.v. Ἄντικλῆς (23).

8 Μετὰ τὰ γράμματα ΠΑ τοῦ δημοτικοῦ διακρίνεται ἵχνος ἐλαφρῶς λοξῆς καθέτου ποῦ ἴσως ἀνήκει σὲ Μ. Πιθανὴ συμπλήρωσι τοῦ δημοτικοῦ: Φίλιππος Παμ[βωτάδης].

10 Μετὰ τὸ τελικὸ Σ τοῦ ὀνόματος Σμίκυθος διακρίνεται ἵχνος καμπύλου γράμματος, Ο ἢ Θ. Πολλὲς οἱ πιθανὲς συμπληρώσεις τοῦ δημοτικοῦ, π.χ. Ὁ[αθεν], Ο[ιναῖος], Θ[οραιοῦς], Θ[ορίκιος] κτλ.

11 Ἡ συμπλήρωσι τοῦ ὀνόματος ὡς Ἀριστόλε[ως] δὲν εἶναι ἀσφαλῆς. Πιθανὰ καὶ τὰ Ἀριστολέ[ων], Ἀριστολε[ίδης].

14–15 Τὸ δημοτικὸ καὶ τῶν δύο ἀνδρῶν μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ ὡς [Αἰξωνεύς] ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιγραφῆς IG Π² 5425, [Εὐ]κτημονίδης | [Τε]λεσάνδρου | [Αἰξωνεύς]. Διάβασε ἐπομένως στίχ. 14: Τελέσαν[δρος Αἰξω]· στίχ. 15: Εὐκτημο[νίδης Αἰξω]. Καὶ τὰ δύο ὀνόματα εἶναι ἀρχαῖοντως σπάνια, ὥστε νὰ καθιστοῦν τὴν προτεινόμενη

38. Ἰερώσινα στὰ fasti τῆς Τετραπόλεως, βλ. W. T. Loomis, *Wages, Welfare Costs and Inflation in Classical Athens*, Ann Arbor 1998, 83–84 καὶ S. D. Lambert, *The Sacrificial Calendar of the Marathonian Tetrapolis: A Revised Text*, ZPE 130(2000), *passim* [καὶ οἱ δύο ἀκολουθοῦν τὸν G. M. Quinn, *The Sacrificial Calendar of the Marathonian Tetrapolis*, PhD Dissertation, Harvard 1971, 92–103 (*non vidi*)]. Παρόμοιο σύστημα μαρτυρεῖται τώρα σὲ ἱερὸ νόμο τῆς Κῶ· βλ. τίς παρατηρήσεις τῶν R. Parker – D. Obbink, *Aus der Arbeit der «Inscriptiones Graecae» VI. Sales of Priesthoods on Cos I*, Chiron 30(2000)437–438 πᾶνω στὸ κείμενο τῶν σελίδων 416–417, στίχ. 10–12, ἀπαρχέσθων δὲ καὶ τοῖ λοιποὶ πάντες τοῖ θύοντες ἐς τὸν θησαυρὸν τᾶ[ι] | Ἀφροδίται ἐπὶ μὲν βοὶ δραχμᾶς δύο ἐπὶ δὲ τοῖς ἄλλοις τῶν μὲν τε[λ]είων δραχμᾶν, τῶν δὲ ἄτελείων τριῶβολ<ο>ν, ὄρνι[σι]θος δὲ ὄβολόν. Ὁ E. Lurj, *Sacrifice at the Amphiarion and a Fragmentary Sacred Law from Oropos*, *Hesperia* 72(2003)335–339, παρέχει κατάλογο κατὰ γεωμετρικὴ πρόοδο αὐξανόμενων ἱερωσύνων, ἀλλὰ φυσικὰ δὲν περιλαμβάνει τὴν IG Π² 1361 ποῦ δὲν μαρτυροῦσε ἀντίστοιχο φαινόμενο βάσει τῆς πάλιας ἀνάγνωσις τοῦ ἀριθμητικοῦ τοῦ στίχου 6.

συμπλήρωση σχεδόν σίγουρη. Πρόκειται βεβαίως για πατέρα και υιό³⁹.

Ὁ Kirchner, πρώτος ἐκδότης τοῦ καταλόγου, σημείωνε περὶ τῆς χρονολόγησής: “a. c. 350 vel paullo post a.”. Ἡ πρότασή του ὀφειλόταν στὴν ταύτιση τοῦ Ἀριστοφάνους Πειραιέως (στίχ. 4) μὲ ἕναν ἐκ τῶν μισθωτῶν τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου τοῦ Πειραιᾶ τῆς μισθώσεως IG Π² 1176 ἢ ὅποια τοποθετεῖτο στοὺς περὶ τὸ 360 π.Χ. χρόνους. Μετὰ ὡστόσο τὴν ἀνεύρεση νέου τμήματος τῆς παραπάνω μισθώσεως περιέχοντος ἀναφορὰ στὸν ἐπώνυμο ἄρχοντα Ἡγησίαν ἢ IG Π² 1176 τοποθετήθηκε μὲ ἀκρίβεια στὸ ἔτος 324/3 π.Χ.⁴⁰. Θεωρῶ ὅτι γιὰ συναφεῖς λόγους πρέπει νὰ κατέβει καὶ ἡ χρονολόγηση τοῦ καταλόγου IG Π² 2329 στοὺς χρόνους περὶ τὸ 330 μὲ 320 π.Χ. Ἡ χρονολόγηση ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν γραμμάτων καθότι οἱ κεραίες μεμονωμένων γραμμάτων δὲν ἐφάπτονται μεταξύ τους⁴¹. Τέλος, ὡς σημειωθεῖ ἡ κατὰ μορφὴ ὁμοιότητα τοῦ καταλόγου μας (ὀνόματα ἀκολουθούμενα ἀπὸ συντομογραφημένα δημοτικά, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ πατρώνυμα) με τὸν κατάλογο ἀναθετῶν ἀπὸ τὸν Ὁρωπὸ *Ioropos* 299 τοῦ 328/7 π.Χ.⁴². Στηριζόμενοι στὶς παραπάνω παρατηρήσεις δυνάμεθα νὰ ὑποθέσουμε ὅτι καὶ ἡ IG Π² 2329 ἐντάσσεται στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς ἐνίσχυσης τῆς ἀθηναϊκῆς θρησκείας στὰ χρόνια τοῦ εὐσεβοῦς πολιτικοῦ ἀνδρὸς Λυκούργου⁴³.

9. Θραῦσμα ναυτικοῦ καταλόγου ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ (PA 1181)

Τὰ προσφάτως ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιγραφικῆς Ἐταιρείας ἐκδοθέντα πρακτικά τοῦ Συμποσίου εἰς μνήμην Α. Wilhelm περιλαμβάνουν μεταξύ ἄλλων τὴν ὑποδειγματικὴν editio princeps ναυτικοῦ καταλόγου χρονολογούμενου περὶ τὸ 400 π.Χ.⁴⁴. Ἡ ἐκδότρια Βούλα Μπαρδάνη προσέφερε ἐπιστημονικῶς ἄρτια ἀνάλυση ὅλων τῶν σχετιζόμενων μὲ τὴν ἐπιγραφὴ προβλημάτων. Θεωρῶ ὡστόσο ὅτι ἕνα

39. Πρβλ. PAA 438025 and 438030.

40. Agora XIX L13.8–9, [ὁ δὲ χρόνος ἄρχει τῆς μισθώσεως] Ἡγησίας ἄρχων.

41. Τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦτο πρωτοεμφανίζεται μὲ τὸν χαρακτὴ τῶν IG Π² 1187 καὶ IG Π² 1262 (περίοδος ἀκμῆς 326/5–296 π.Χ. κατὰ τὸν S. V. Tracy, *Athenian Democracy in Transition. Attic Letter-Cutters of 340 to 290 B.C.*, Berkeley 1995, 132, 136) καὶ γίνεται σὺνηθες κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδο.

42. Στὴν πραγματικότητα ὁ συγκεκριμένος κατάλογος ἀναθετῶν ἀκολουθεῖται ἀπὸ βουλευτικὸ ψήφισμα, στοιχεῖο ποὺ καθιστᾷ τὴν ἐπιγραφὴ *Ioropos* 299 σπάνιας μορφῆς μνημεῖο (πρβλ. S. D. Lambert, *Athenian State Laws and Decrees, 352/1–322/1: II Religious Regulations*, ZPE 154(2005)128).

43. Γιὰ τὸν Λυκούργο καὶ τὴν πολιτικὴν του βλ. τώρα τὴν ἀναθεωρημένη ἐνδελεχὴ μελέτη τῆς S. C. Humphreys, *Lycurgus of Boutadai: an Athenian aristocrat*, στὸ *The Strangeness of Gods. Historical Perspectives on the Interpretation of Athenian Religion*, Oxford 2004, 77–129.

44. Β. Μπαρδάνη, *Θραῦσμα ναυτικοῦ καταλόγου*, στὸ Ἄ. Π. Ματθαίου – Γ. Ε. Μαλούχου (eds.), *Ἀττικά Ἐπιγραφαί. Πρακτικὰ συμποσίου εἰς μνήμην Adolf Wilhelm (1864–1950)*, Ἀθήνα 2004, 141–154 (SEG LIV 226).

συγκεκριμένο προσωπογραφικό σημείο χρήζει περαιτέρω διερευνήσεως. Τὸ ἔλλιπῶς σωζόμενο ὄνομα τοῦ τριηράρχου ἐμφανίζεται στοὺς στίχους 2–3 τοῦ καταλόγου ὡς [3..]ισθέ[ν]ης Κλεισθένο[ς] | Ἄγρ]υλῆ[θεν]. Ἐν καὶ ὅπως σημειώνει ἡ ἐκδότρια πέντε (5) εἶναι οἱ πιθανὲς συμπληρώσεις τοῦ συγκεκριμένου ὀνόματος, ἡ ἀριστοφανικὴ κωμωδία Βάτραχοι καθιστᾶ ἐξαιρετικῶς ἐγκυσιτικὴ τὴ συμπλήρωση [Κλε]ισθέ[ν]ης. Στὸν περιφνημὸ διάλογο Ἡρακλέους–Διονύσου ὁ τελευταῖος παρέχει κατὰ κωμικὸ τρόπο τὸ χωροχρονικὸ πλαίσιο στὸ ὁποῖο συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς καθόδου του στὸν Ἄδη, γιὰ νὰ ἐπαναφέρει στὴ ζωὴ τὸν προσφάτως ἀποβιώσαντα Εὐριπίδη:

ΗΡΑΚΛΗΣ: ποῖ γῆς ἀπεδήμεις;
 ΔΙΟΝΥΣΟΣ: ἐπεβάτευον Κλεισθένει.
 ΗΡΑΚΛΗΣ: κάνουμάχου;
 ΔΙΟΝΥΣΟΣ: καὶ κατεδύσαμέν γε ναῦς τῶν πολεμίων ἢ δώδεκ' ἢ τρεῖσκαίδεκα.⁴⁵

Ὁ ἐδῶ ἀναφερόμενος Κλεισθένης δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν περιώνυμο κίναϊδο Κλεισθένη, ἕναν ἐκ τῶν πλέον διακωμωδούμενων ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη Ἀθηναίων ἀντρῶν. Ἐν καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἡ ἔρευνα ἔχει ἀναγνωρίσει στὸ ὡς ἄνω ἀπόσπασμα ἀναφορὰ σὲ τριηραρχία ἀναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κλεισθένου, οἱ περισσότεροι μελετητὲς ἔχουν περιέλθει σὲ ἀμμηχανία σχετικὰ μὲ τὸ κατὰ πόσο τὸ ἐν λόγω χωρίο ἀπηχεῖ πραγματικὸ ἱστορικὸ γεγονός⁴⁶. Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ νεοεκδοθέντος καταλόγου ἡ ἀριστοφανικὴ πληροφορία περὶ τριηραρχίας τοῦ Κλεισθένου ἀποκτᾶ μεγαλύτερη ἀξιοπιστία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ὑπόθεσή μου στερεῖται ἀδιαμφισβήτητης, ἄλλης, ἀπόδειξης. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ ἀριστοφανικὸ τεκμήριο ἐπιτρέπει τὴ συμπλήρωση [Κλε]ισθέ[ν]ης στὸν στίχο 2 τῆς νέας ἐπιγραφῆς καὶ τοῦμπαλιν τὸ συμπληρούμενο ὄνομα [Κλε]ισθέ[ν]ης χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ

45. Ἄρ., Ἄχ. 48–50.

46. Π.χ. F. H. M. Blaydes, *Aristophanis Ranae*, Halis Saxonum 1889, *ad. loc.*: “Imo sensus est, ἐπιβάτης ἦν Κλεισθένει τριηράρχῳ vel τριηραρχοῦντι, i.e. miles eram classarius sub Clisthene trierarcho”. J. van Leeuwen, *Aristophanis Ranae*, Lugduni Batavorum 1896, 14: “Clisthenes...quem trierarchum hoc anno fuisse noster locus docet etc.”. G. Murray, *The Frogs of Aristophanes*, London 1908, 110: “Kleisthenes may or may not have been in command of a ship”. K. Dover, *Aristophanes. Frogs*, Oxford 1993, 196: “Evidently Kleisthenes was the trierarch on this (imaginary) occasion”. A. H. Sommerstein, *Aristophanes. Frogs*, Warminster 1996, 160: “The present passage implies (truly or falsely) that he [sc. Κλεισθένης] had recently been a trierarch”. S. Perrone, “Aristofane e la religione negli *scholia vetera alle Rane*”, in F. Montana (ed.), *Interpretazioni antiche di Aristofane*, Sarzana 2005, 165: “Il verbo ἐπιβατεύειν significa imbacarsi come oplita a bordo di una triremi e regge il nome della nave o quello del trierarca, come in questo caso Clistene”.

ένισχύσει την έγκυρότητα του άριστοφανικού χωρίου. Οί άποχρώσες ώστόσο ένδειξεις, συμπεριλαμβανομένης τής προτεινόμενης άπό την έκδότρια χρονολόγησης του ναυτικού καταλόγου στον ύστερο 5ο αιώνα π.Χ. και τής ύψηλής κοινωνικής θέσης του άριστοφανικού Κλεισθένης, ώπως αυτή άπορρέει άπό τά ίδια τά έργα του μεγάλου κωμικού ποιητή⁴⁷, κάνουν την όλη ύπόθεση πολύ πιθανή. Ύπάρχει ώστόσο μία περαιτέρω δυσκολία: στους Άχαρνης ό Κλεισθένης παρουσιάζεται ώς υίός του Σιβυρτίου, γνωστού ιδιοκτήτη παλαίστρας τής περιόδου, και τόσο στον άττικό τόμο του *Lexicon of Greek Personal Names* όσο και στο έξίσου έγκυρο *Persons of Ancient Athens* τó Σιβύρτιος δίδεται ώς πατρώνυμο του Κλεισθένης⁴⁸. Πρόκειται ώστόσο για σύγχυση: κορυφαίοι μελετητές του άττικού δράματος θεωρούν τόν συγγενικό συσχετισμό του Κλεισθένης με τόν Σιβύρτιον κωμική άριστοφανική έπινόηση σχετιζόμενη με τίς όμοφυλοφικές προτιμήσεις του πρώτου και έπομένως τó φαινομενικό αυτό έμπόδιο αίρεται⁴⁹. Φαίνεται πλέον πιθανό ότι ό Κλεισθένης ναί μόν διεκωμωδείτο για την άνήθικη συμπεριφορά του, αλλά άνηκε και αυτός, ώπως και τόσα άλλα «θύματα» τών ποιητών τής άττικής κωμωδίας, στην άνώτερη τάξη τής άθηναϊκής κοινωνίας⁵⁰.

47. Άρ., Σφ. 1186–1187: Φιλοκλέων: ποίους τινάς δέ χρηί λέγειν; Βδελυκλέων: μεγαλοπρεπείς | ώς ξυνεθεώρεις Άνδροκλεί και Κλεισθένει Άρ., Λυσ. 620–625: και πάνυ δέδοικα μη τών Λακώνων τινές | δούρο συνηληλυθότες άνδρες εις Κλεισθένης | τας θεοίς έχθρας γυναικας έξεπαίρουσιν δόλω | καταλαβείν τά χρημαθ' ήμων τόν τε μισθόν, | ένθεν έξων έγώ (βλ. C. Austin – S. D. Olson, *Aristophanes. Thesmophoriazues*, Oxford 2004, 131).

48. Άρ., Άχ. 117–118: και τούν μόν ενούχοιν τόν έτερον τουτονι | έγώδ' ός έστι, Κλεισθένης ό Σιβυρτίου. Πρβλ. LGPN II, s.vv. Κλεισθένης (2)· Σιβύρτιος (2), και PAA, Κλεισθένης son of Σιβύρτιος, άρ. 575540.

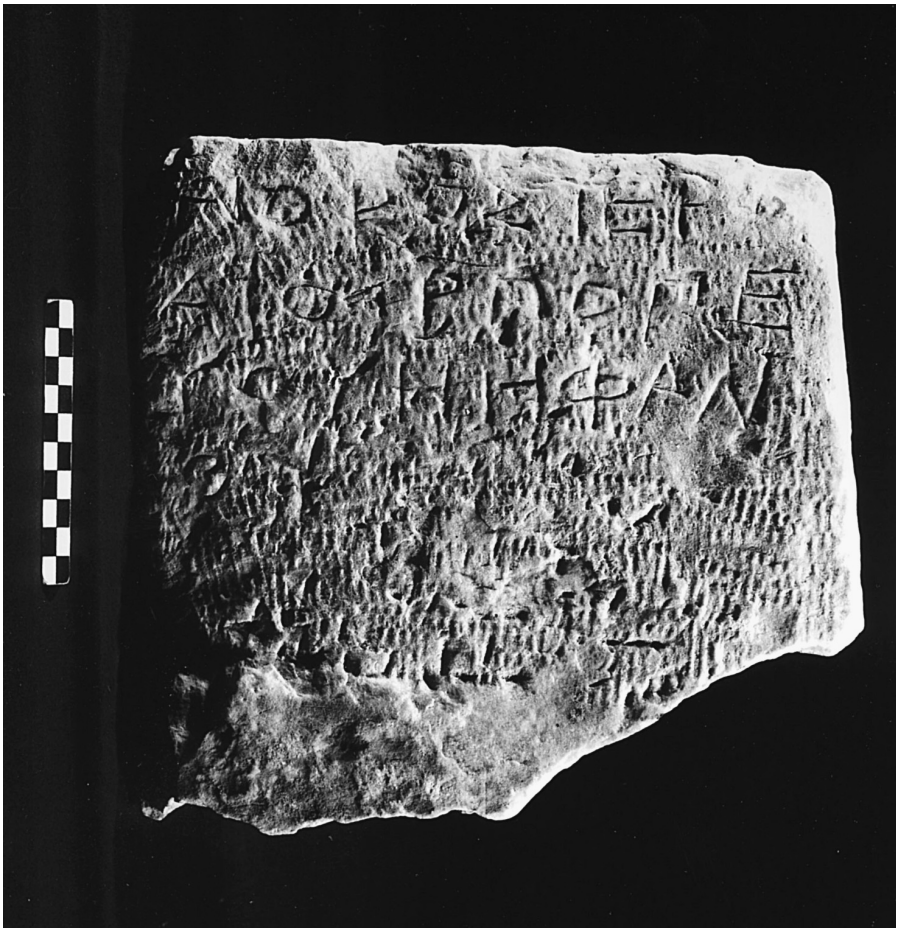
49. Βλ. W. Rennie, *The Acharnians of Aristophanes*, London 1909, 108: “Here the effeminate [Cleisthenes] is ironically styled ‘Son of Sibyrtius’, the latter being a famous gymnastic trainer”; W. J. M. Starkie, *The Acharnians of Aristophanes*, London 1909, 36: “[Cleisthenes] is ironically called ‘the son of Sibyrtius’, viz the παιδοτροφίης, whose training-school is well known from Plut. *Alcib.* 3A. H. Sommerstein, *Aristophanes. Acharnians*, Warminster 1980, 163: “Cleisthenes may actually have been the son of Sibyrtius, but it is perhaps more likely that he is so called sarcastically”. πού πρόσφατα S. D. Olson, *Aristophanes. Acharnians*, Oxford 2002, 109–110. ό όποίος παρέχει και άλλα παραδείγματα κωμικών ψευδοπατρωνύμων άπό τούς Άχαρνης.

50. Όπως όρθώς έχει παρατηρήσει ό A. H. Sommerstein, *How to avoid being a komodoumenos*, CQ 46(1996)332, σχετικά με διακωμωδούμενους άντρες τών όποίων δέν μάς είναι γνωστή οιαδήποτε άλλη δημόσια δραστηριότητα, “it is most probable that most of them were publicly known for other reasons for which we do not happen to be aware”.

SUMMARY

NIKOLAOS PAPAZARKADAS

In the article above I have dealt with a series of long-neglected, mainly fragmentary, Attic inscriptions. The publication largely derives from the epigraphical appendix of my Oxford DPhil thesis *Sacred and Public Land in Ancient Athens (circa 500-200 B.C.)*. I have provided new readings, restorations, identifications, chronological suggestions and observations on the content of the texts in question.

Ὁ ὄθος IG II² 2616 (EM 1826)